

POLITIKUSI JELLEMÁBRÁZOLÁSOK IGNOTUS 1908 ÉS 1919 KÖZÖTTI PUBLICISZTIKÁJÁBAN

GYARMATI GÁBOR

Ignotus – életrajzi háttér

A *Nyugat* sokszínű, de értékrendjében mégis következetességre törekvő, a társadalomformálás nyílt szándékától vezérelt politikai publicisztikájának legtermékenyebb alkotója és vezére Ignotus volt. Munkásságának fő értékét két fogalom, az irodalom és politika sűrű, ellentmondásoktól sem mentes szövedéke adja. Mint oly sok mást, ezt is megfogalmazta írásaiban:

„A politika olyan, mint a hidépítés: kalapálni kívánja az anyagot, melyből építményeit szerkessze. Az irodalom azonban művészet, mely növésben formálódik, nemcsak anyagának, de emberegyéni származásának is megszabásai szerint. A politika parancsol és válogat, azoknak hitétől és érdekétől és – amiben nincs rossz, mert természetes – azoknak érdekükben gyökeredző hitétől sugallottan, kik a politikában parancsolnak. Az irodalom pedig parancs nélkül és parancs ellen nő azokból, kiket idegzetük ezen termésre rendel. A politika nem megérteni akar, hanem hasznosítani. Szempontjai nem áhítatosak, hanem célszerűségbeliek. A célszerűséget pedig a célok határozzák meg.”¹

E sorok szerzője a német nyelvű budapesti napilap, a *Pester Lloyd* volt főszerkesztőjének, Veigelsberg Leónak a fia, kit eredetileg Veigelsberg Hugó néven anyakönyveztek, amikor Pesten, 1869. november 2-án megszületett. Könyvei és írásai alá már az Ignotus nevet szignózta, ezért hamarosan polgári nevévé is ezt választotta. Gyermekkorát az Alföldön töltötte, itt kezdte iskoláit is, melyeket végül Budapesten, az egyetem jogi karán fejezett be. A *Hét* vezető kritikusa lett 1891-ben, 1902-ben pedig a *Magyar Hírlap* főmunkatársa. A rövid életű *Szerda* című hetilap elindítója 1906-ban, majd ezt követően a *Nyugat* egyik alapítója, s a folyóirat indulásától 1929-ig főszerkesztője. Magyarországról 1919-ben kivándorolt, s Berlinben és Bécsben élt. Az 1920-as évek végén szembekerült a *Nyugat* új szerkesztőségével, ezért a címlapról is levették a nevét. Ismét a *Magyar Hírlap* munkatársaként dolgozott 1937-től, 1938-ban azonban a nácizmus elől az Egyesült Államokba menekült. Bár 1948-ban hazatelepült, de alig egy évvel később, 1949. augusztus 3-án Budapesten elhunyt.

Első irodalmi műve 1891-ben jelent meg: *A Slemil keservei* a kor

---

¹ Ignotus: „Tizedik év Nyugat”, *Nyugat*, 1917. évf. 1. sz.

nagyvárosi hangulatát bemutató verses novella volt. A századfordulóig műveiben a klasszikus irodalmiság dominált, közülük három kötetet érdemes kiemelni: *Versek* (1895); *Vallomások* (Elbeszélések és hangulatok 1895); *Változatok a G-húron* (Elbeszélések és hangulatok 1902). Ezt követően azonban Ignotus már az irodalomkritika, a politikai témák, valamint az irodalomszervezés felé fordult. Ezen időszak főbb művei: *Emma asszony levelei* (1906); *Olvasás közben* (olvasmányai közben felmerülő mindenfajta aforizmás ötlet és elmélkedés, 1906); *Feljegyzések* (novellák és úti- s egyéb elmélkedések, 1910); *Kísérletek, cikkek és képek* (irodalmi s tudományos tanulmányok és polémiák, 1910); *Színházi Dolgok* (egy füzet színi bírálat, 1912); *Egy év történelem* (1916).

Fontos kiemelni, hogy Ignotus intellektusa nem csak műveiben élt tovább: fia, Ignotus Pál, 1978-ban, Londonban bekövetkezett haláláig édesapja méltó utódjának bizonyult, a politikai irodalom területén végzett munkássága őt is a huszadik század nagyjai közé emelte.

Ignotus politikuma

Ignotus politikai világára a „sokszínűség” viszonylag enyhe jelző lenne. Munkássága alatt volt a kiegyezés és ezzel együtt a dualizmus feltétlen szószólója, de a liberalizmusba illetve a polgári radikalizmusba vetett hite mellett is többször lándzsát tört. Aposztrofálta magát szocialistának, máskor lelkében kommunistának is. Sokáig az ifjabb Andrássy Gyula gróf nagy támogatójaként lépett fel, később, a kapitalizmust és a szocializmust próbálta egy új hitvallásban szintetizálni.² Mindenesetre Ignotus volt az első, aki tudatosan és felvállaltan politikai ügyekkel kezdett el foglalkozni a *Nyugat* hasábjain. Nem hitt abban, hogy a magyar irodalom létezhet politika nélkül, a *l'art pour l'art* lehetőségét teljesen elvetette a századelő Magyarországon. Sok tekintetben egyetértett Anatole France-szal akit a *Nyugatban* igen gyakran citáltak, sőt, az első számban Kéri Pál Európa legokosabb emberének nevezte –, aki szerint „az írók valójában azok, akik vezetik a népet, amennyiben formálják és meghatározzák minden egyes nemzet szellemiségét.”³

Amennyiben Ignotusnak a *Nyugatban* megjelent teljes publicisztikáját vizsgáljuk, azt találjuk, hogy összességében dominálnak a politikai témát érintő írások. A *Nyugat* valamennyi évfolyamát áttanulmányozva, összesen 211 olyan cikkét találtam, melyben politikai kérdéseket érintett. Tekintve, hogy az írások túlnyomó többsége, 171 cikk 1908 és 1919 között jelent meg, jelen tanulmányomban ezen időszak elemzésére szorítkozom. Ezt követően Ignotus már nem Budapesten, hanem Bécsben élt, figyelme egyrészt általánosabb politikai kérdések felé fordult, másrészt viszonylag sokat foglalkozott önismerő, a múltban publikált gondolatainak utólagos értelmezési lehetőségét boncolgató írásokkal.

² Fenyő Mario: *A Nyugat hőskora és háttere*, Csokonai Kiadó, Debrecen 2001, 87. o.

³ Uo. 59. o.

Ignotus a korszak majd valamennyi fontos politikai témáját feldolgozta publicisztikáiban. Az alábbiakban a korszak azon három meghatározó személyiségével kapcsolatosan szándékozom Ignotus véleményét körvonalazni, akikről kiemelkedően nagyszámú cikkben, sokszor szenvedélyes hangnemben érkezett.

A dualizmus utolsó évtizedeinek három, rendkívül eltérő egyéniségű, de egyaránt kiemelkedő politikusa volt a sokszor határozatlannak tűnő Apponyi Albert, a céltudatos Tisza István és az örökké tépelődő Andrassy Gyula.⁴ Ők Ignotus publikációiban is fontos szerepet töltenek be: gyakran és nagy terjedelemben ír róluk. Apponyi Albert 13, Andrassy Gyula 33, Tisza István pedig 36 alkalommal kerül a szerző „célkeresztjébe”⁵

-Apponyi Albert

Apponyi Albert, a kor egyik legnagyobb műveltségű, európeér gondolkodású politikusa,⁶ a kiegyezést követő hatvan év meghatározó közéleti szereplője, aki, noha Deák Ferencnek köszönhetően⁷ parlamenti szűzbeszédétől kezdve a képviselőház egyik központi alakja volt, nem tartozott Ignotus kedvencei közé. Ő volt az, akiről nem csupán éles kritikával, hanem nyílt, sokszor tiszteletlenül személyeskedő ellenszenvvel írt. A magyar mellett latinul, németül, franciául, angolul és olaszul is tökéletesen beszélő⁸ Apponyival kapcsolatosan a legenyhébb jelzők voltak, hogy „hotelportás műveltségű [...], a követségi dragománok informáltságával gazdag államférfiú”,⁹ irodalmi „elmékedései [...] szellemtelenül s feleslegesen még durva hangúan is tájékoztatlanok”,¹⁰ mert ő az az idegen neveltetésű mágnás, aki harminc év óta egyetlen magyar könyvet sem olvasott el.¹¹ Ignotus szerint: „Az Apponyi-fajta, még ha szent igazat mond is, másodszájból mondja, és közömbös, hogy írásról és magyar írásról mit mond, mert nem illetékes arra, hogy ilyesmihez hozzászóljon. Nem azért, mert gróf és magyar gróf, nem azért, mert politikus és magyar politikus, hanem azért, mert lelkében nincs köze hozzá, s épp oly jóhiszeműen nem is sejtji, hogy nem is sejtji, mi az írás, mint amily jóhiszeműen nem tudja, hogy nem is tudja: mennyire nem tud magyarul.” Ezek után nem kérdéses, Ignotus a maga nyelvén kemény sértést vág a francia

⁴ Gratz Gusztáv: *A dualizmus kora II.*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1992, 244. o.

⁵ A szerző számításai alapján.

⁶ Fekete Sándor: „Egy méltatlanul elfeledett Európeér (Gróf Apponyi Albert)”, *Politikai Elemzések*, 16. füzet (V. évfolyam, 2. szám, 2005. október), 55-61. o.

⁷ Csiffáry Gabriella (szerk.): *Születtem... Magyar politikusok önéletrajzai*, Palatinus Kiadó, Budapest 2005, 241-242. o.

⁸ Uo. 232 és 234. o.

⁹ Ignotus: „Jegyzetek. Helyeslés”, *Nyugat*, 1910. évf. 11. sz.

¹⁰ Ignotus: „Az úr az irodalomban”, *Nyugat*, 1912. évf. 4. sz.

¹¹ Ignotus: „Jegyzetek. Helyeslés”, i. k.

köztársasági elnök, M. Raymond Poincaré fejéhez, amikor azt állítja róla, van olyan jó író, mint Apponyi, és van olyan jó diplomata, mint Berchtold gróf.¹²

Apponyi 1911-ben az Egyesült Államokban jár, fogadják a szenátusban, ahol beszédet is mond. Őt megelőzően Kossuth Lajos részesült hasonló amerikai ünneplésben, de Ignotus szerint ez a tény nem Apponyira nézve hízelgő, hanem Kossuth számára kiábrándító, hiszen „Kossuth Lajos azt a nemzetet vezette, melynek vezérei emigráltak az idegen uralom elől. Apponyi Albert gróf azt a nemzetet vezeti, melynek fiai kivándorolnak a vezérek uralma alól. S ez Amerikának mindegy? S ugyanazt a tisztességet teszi mind a kettő előtt? S ha igen: akkor csakugyan oly nagy tisztességnek szánja-e ezt a tisztességet?”¹³

Ebben az időben Ignotus mindent támad, ami Apponyihoz köthető. Amikor felröppen a hír, hogy Apponyit a békéért mondott beszédeiért Nobel-díjra jelölhetik, magát a Nobel-díj rendszerének helyességét kérdőjelezi meg.¹⁴

Apponyival kapcsolatosan a kor embere számos kérdésben élhetett kritikával, a gróf szónoki kvalitásai azonban nemcsak Magyarországon, hanem Európában is közismerten egyedülállóak voltak. Úgy tűnik, hogy Ignotus ezzel sem teljesen értett egyet: „A szép beszéd, melyben az értekezleten a mi Apponyink fejtette ki az ő függetlenségi álláspontját, [...] amely fényes volt annak megmutatásában, hogy mit nem lehet s mit nem szabad, olyan homályos maradt annak kifejtésében, hogy hát mit kéne.”¹⁵

Összefoglalóan leszögezhetjük, hogy Ignotus maró gúnyval átitatott előítélettel viseltetett Apponyi iránt, és ez majd minden, a politikust említő írásából átszűrődik. A gróf egyénisége, mentalitása sokkal jobban irritálta a szerzőt, mint politikusi tettei, szinte minden esetben Apponyi kvalitásainak vélt vagy valós hiányát és nem cselekedeteinek objektív minősítését publikálta.

-Andrássy Gyula

Ha valakivel, úgy Andrássy Gyulával szemben Ignotus bátran vállalhatta az elfogultságát. Szinte kivétel nélkül, ha a grófról írt, csak pozitívumokat, helyenként zavarba ejtően kedvező, sőt kedveskedő véleményt olvashatunk ki Ignotus sorai közül. (Már édesapját, idősebb Andrássy Gyulát is igazán nagy formátumú politikusnak, Ferenc József legnagyobb miniszterének titulálja.¹⁶) Andrássy 1885-ben, 25 évesen lett először képviselő, hét évvel később a belügyminisztérium államtitkára, 1894-ben pedig már a király személye körüli minisztert tisztelhetjük benne. További egy év elmúltával azonban, a Wekerle-kormány felmentését

¹² Ignotus: „A politika mögül. M. Poincaré”, *Nyugat*, 1913. évf. 3. sz.

¹³ Ignotus: „Apponyi a szenátusban”, *Nyugat*, 1911. évf. 5. sz.

¹⁴ Ignotus: „Díjak”, *Nyugat*, 1911. évf. 7. sz.

¹⁵ Ignotus: „A politika mögül. Az osztrák-magyar probléma”, *Nyugat*, 1917. évf. 9. sz.

¹⁶ Ignotus: „Ferenc József”, *Nyugat*, 1910. évf. 16. sz.

követően egy egész évtizedre visszavonul a politikától, és csak tudományos kérdésekkel foglalkozik. Ismét Wekerle kormányában találjuk 1906-ban: ő a belügyminiszter. Ettől kezdve, Apponyival és Tisza Istvánnal együtt a magyar politikai élet egyik legnagyobb hatású, történelemalakító alakja.¹⁷

Andrássy Gyula 1910. karácsonyán a közigazgatási reformról ír egy cikket a *Magyar Hírlapban*. A máskor és mással oly kritikus Ignotus így vélekedik e publicisztikáról, és ennek kapcsán az írás szerzőjéről: „Gyönyörűség olvasni az értelemről sugárzó s az átgondolástól teljes cikket [...]. A gondolatlanság közepett, melybe politikánk lesüllyedt, a tanácsatlanság közepett, melyben publicisztikánk vergődik, az ürességben, [...] valóságos lelki támaszték egy egész embert hallani, aki tud és akar, és tudja, hogy mit akar. [...] igaz Andrássyról [...], hogy az ilyen ember nemzeti érték, kit így kell becsülnie annak is, sőt annak a legjobban, aki nem ért vele egyet.”¹⁸

Andrássyt annyira nagyra tartja, hogy már életében megelőlegez neki egy leendő Budapest városi múzeumában kialakítandó emlékszóbat, Széchenyivel és József nádorral együtt.¹⁹ Andrássy mérsékelt, plurális választójogi reformtervét tartja egyedül kivitelezhetőnek és a legbecsületesebbnek,²⁰ ennek hangsúlyozását folyamatosan fontosnak tartja. Ez a központi eleme azon cikkeknek is, mely Ignotus publicisztikájának egyetlen politikus-interjúja, és természetesen épp Andrássy Gyulával készült. E terjedelmes cikkből²¹ fölfejtethető az a jellemrajz, melyért Ignotus bevallottan rajong. Andrássyra az alábbi, egyidejűleg leírt jelzőket sem tartja túlzónak: póztalan, udvarias, tartózkodó, őszinte, lelkiismeretes, gyengéd, jó, nemes alkatú, nyugodt és egyszerű férfiú, akinek köze van a történelemhez; nagyműveltségű világpolgár; hivalkodás nélkül való gondolkozó; élethivatásos magyar. A gróf szabadelvűségét Andrássy saját szavaival bizonyítja: „A szabadság ott kezdődik, ahol kellemetlen...”²² Az interjúban a legklasszikusabb, a kritika minden csíráját nélkülöző alákérdezés technikáját alkalmazva engedi Andrássynak, hogy teljes programbeszédet mondjon, hogy mindenről pontosan és szabatosan kifejtse álláspontját. Ignotus a későbbiekben is vállalja 1912-es interjújának minden sorát: 1917-ben, választójogi érveit erősítendő ismét szinte teljes egészében leközi a *Nyugat* hasábjain, néhány aktuálpolitikai fejtegetéssel kiegészítve.²³

Bár Ignotus addig is szuperlatívuszokat használt Andrássy jellemzésére, 1913-ban, amikor a gróf a korábnál szélesebb alapokon, de a jogfolytonosság és a

¹⁷ Kardos József: *Legitimizmus*, Korona Kiadó, Budapest 1998. 10. o.

¹⁸ Ignotus: „A politika mögül. Igazgatás és parlamentarizmus”, *Nyugat*, 1911. évf. 1. sz.

¹⁹ Ignotus: „Bárczy”, *Nyugat*, 1911. évf. 8. sz.

²⁰ Ignotus: „Jegyzetek a politika mögül. Választójog”, *Nyugat*, 1912. évf. 13. sz.

²¹ Ignotus: „Beszélgetés Andrássy Gyula gróffal”, *Nyugat*, 1912. évf. 14. sz.

²² Ignotus: „Beszélgetés Andrássy Gyula gróffal”, uo.

²³ Ignotus: „Általános választójog s nemzeti birtokpolitika”, *Nyugat*, 1917. évf. 6. sz.

parlamentarizmus jegyében újjászervezi az Alkotmánypártot,²⁴ kötelességének érzi, hogy tovább dicsőítse őt: „Andrásynak [...] nem ártott a splendid isolation, melybe így visszavonult. Ebben a magánosságban nőtt olyan tekintélyé, amelyen kevés ellenzéki volt ebben az országban. Ebben a különállásban fejlődött egyénisége olyan vezérivé, aminő a koalíció kormányviselése alatt nem volt. Tudása, gondolkodása, és, ami szónoknál és publicistánál nem utolsó dolog: előadó művésze ezalatt teljesedett [...] megejtővé. [...]. Egyszóval: Andrassy nyert az Alkotmánypárt felosztatásával, s emberei nem vesztek vele, s az elmulasztott haszon, mint most meglátszik, valójában befektetés volt, mely most mint egyenes nyereség virágozik ki az ország számára. [...] most, mikor Andrassy szabadon, kötetlen kézzel alakíthat ellenzéki pártot, szabadon és kötetlen kézzel emelheti a magyar ellenzékiiséget arra a fokra, amelyre ő, Andrassy, az utóbbi évek politikai iskolájában felfejlődött.”²⁵

Az Andrásst érintő kritika apróbb jeleit nagyon kevés cikkben találhatjuk meg. Amennyiben mégis megjelennek, akkor viszont csak számos felmagasztaló szófordulat közé bújtatva, mint például 1917-ben, amikor Ignotus a választójog, a közigazgatás vagy az agrárium reformját sürgeti: „Még Andrassy is, ki ebben a világban majdnem az egyetlen igazi államférfi, értvén ezen, hogy sem szükkeblőség nem korlátozza érdeklődését, sem dilettantizmus nem gyengíti tehetségét s ki ma egyúttal szintén csaknem egyetlen publicistája is e világnak: még Andrassy is szívbeli érdeklődéssel főképp mintha a külpolitikán csüggene belpolitikai dolgok felé, amennyire a távolálló megfigyelheti, mintha inkább a hazafias kötelességtudás fordítaná ítéletét.”²⁶

Tisza István kormányának 1917-es bukásakor minden elemző azt várta, hogy őt megbuktatóinak vezetője, Andrassy Gyula követi a miniszterelnöki poszton. Gróf Esterházy Móríc miniszterelnöksége Ignotust is csalódottsággal töltötte el, s érzéseit nem is rejtí véka alá, *Miért nem Andrassy?*²⁷ című cikkében hosszasan elemzi azon okokat, melyek a kialakult belpolitikai helyzethez vezethettek. Úgy véli, Andrassy nem kerülheti el sorsát, előbb-utóbb fel kell vállalnia a magyarság vezetését, egyszerűen azért, mert ő egy igaz, küldetéssel bíró ember: „küldetéses az az ember, kinek megvan a hivatottsága, hogy mások számára akarjon, s megvan a képessége, hogy még idejében vagy legalább is míg az idő végképp le nem telt, tudja akarni, amit úgyis muszáj.”²⁸

Ignotus 1918-ban összefoglalja, amit Andrassyról gondol, ritka

²⁴ Mérei Gyula – Pölöskei Ferenc (szerk.): *Magyarországi pártprogramok 1867-1919*, ELTE – Eötvös Kiadó, Budapest 2003, 308. o.

²⁵ Ignotus: „A politika mögül”, *Nyugat*, 1913. évf. 18. sz.

²⁶ Ignotus: „A politika mögül. Belpolitika”, *Nyugat*, 1917. évf. 3. sz.

²⁷ Ignotus: „A politika mögül. Miért nem Andrassy?”, *Nyugat*, 1917. évf. 12. sz.

²⁸ Ignotus: „Főrendi demokrácia”, *Nyugat*, 1917. évf. 13. sz.

objektivitással indokolja meg, hogy miért is szeretné őt miniszterelnöknek: „Vezetése alatt a kisebbség, kisebbség létére, a közönség roppant többségét vezette, s bölcsessége és ügyessége belefogta a mérsékelt nemzeti politikába a tömegek forrongó és feszülő áramlatait. Ha a többség politikája veszedelmes az országra, kormányra lehet hívni a kisebbséget, olyan politikával, amelynek az országban többsége van. S a kisebbségnek vezére Andrassy Gyula ki hivatott a kormányzásra, mert, [...] bebizonyította, van politikája.”²⁹ Az eddig olvasottakkal ellentétben azonban azt is bebizonyítja, hogy miért nem lehet Magyarország miniszterelnöke Andrassy, aki bár Tisza Istvánnal együtt „alkalmas [...] arra, hogy parlamenti miniszterelnök legyen. De alkalmatlan [...] arra, hogy alkalmas miniszterelnök legyen. Vagyis olyan miniszterelnök, ki az ő miniszterelnökségét nem saját politikájához alkalmazza, hanem ahhoz, hogy az ő miniszterelnöksége semerre ne okozzon kényelmetlenséget és mindenre alkalmas végrehajtó legyen. Alkalmas miniszterelnök az, aki azon töri magát, hogy megcsinálja, amit mondanak. Alkalmatlan, aki azt magyarázza, hogy mit miért nem szabad s ahelyett mit kellene. [...] ilyen alkalmatlan Andrassy Gyula”³⁰

Andrassy minden tekintetben megtestesítette Ignotus politikai ideálját. Minden, amit leírt róla, ezt bizonyítja. Nyilvánvaló, hogy egy objektív publicista nem engedhetne meg magának olyan egyoldalú elfogultságot, amelyet Ignotus prezentál: egy dolog szól csupán mellette, hogy ezt mindvégig következetesen teszi. Ha az alábbi, Andrassyról írott sorokat általános, nem csak az érintett korra érvényes politikusi hitvallásként próbáljuk definiálni, Ignotus Andrassy-ábrázolása is elnyeri értelmét: „Ő sem vállalkozó, hanem államférfi. Valaki, aki áll, amíg lehet, bukik, ha kell, de mindig a saját politikájával. És van ilyen saját politikája, amelyet mivel jónak és üdvösnek tart, egyéb vagy éppen ellenkező politikát rossznak és veszedelmesnek ítél. Nem azzal törődik, hogy kényelmes legyen, csak azzal, hogy hasznos legyen. Meg lehet vele állapodni, de alkalmazni nem lehet. Alkalmatlan.”³¹

-Tisza István

Tisza István gróf, a korszak kétséget kizáróan legnagyobb befolyású politikusa mindvégig lekötötte Ignotus figyelmét. Tisza nemzetiségi kérdésről mondott beszéde után 1910-ben Ignotus nem csupán a beszéd tartalmát, hanem ezen keresztül magát Tiszát is erőteljesen kritizálja.³² A nemzet történelmében örökös veszélyeket kereső Tisza grófot a halál körül elmélkedő szerzeteshez hasonlítja, aki a legtermészetesebb, leghétköznapibb helyzeteken is végletekig tudja izgatni

²⁹ Ignotus: „A politika mögül. Alkalmások és alkalmatlanok”, *Nyugat*, 1918. évf. 10. sz.

³⁰ Ignotus: „A politika mögül. Alkalmások és alkalmatlanok”, uo.

³¹ Ignotus: „A politika mögül. Alkalmások és alkalmatlanok”, i. k.

³² Ignotus: „Jegyzetek. Tisza István és a nemzetiségi kérdés”, *Nyugat*, 1910. évf. 15. sz.

magát. A beszédet egyébként tipikusan szép, nagyheví, jól felépített, de ezzel együtt tipikusan hatástalan Tisza-beszédnek nevezi, melyen átsüt, hogy Tisza mindent képes megtanulni, csak magát a tanulást nem tudja elsajátítani. Imponálón felkészült, zseniális államférfinek tartja, aki azonban csak azt látja meg a dolgok mögött, amit meg akar bennük látni, és nem azt, ami valóban ott leledzik. A grófot egy másik, szintén 1910-es cikkében³³ becsületesen és következetesen konzervatív, nagy eszű politikusnak tartja, akiért rajong a magyar polgárság. Azt azonban, hogy Ignotus nem tartozik Tisza István legnagyobb rajongói közé, több írásból is kiderül. Saját területéről, a művészet oldaláról támad, amikor szóvá teszi, hogy Tisza politikusi hatalmát arra is fel akarja használni, hogy a művészeknek adjon esztétikai iránymutatást. Egy húszezer korona értékű képvásárlás kapcsán 1911-ben Tisza utasítani szeretne volna a közoktatási minisztert, hogy milyen képeket vásároljon, és mely, újnak, modernnek tekinthető festmények vételétől tekintszen el. Erről Ignotus így vélekedik: „Tisza István grófnak, legalább egyelőre, a művészetről nincsenek gondolatai, csak érzései. Tisza István gróf nem szereti az újabb magyar festőművészetet, s ennél fogva azt érzi, hogy az nem nekünk való s nem egészséges. [...] Az érzelmi politika szép politika, de [...] rossz, sőt veszedelmes politika. Ez áll a közjogi politikára, de áll a művészetire is.”³⁴ A festészet mellett természetesen a saját területén, az irodalomban is megtalálja Tisza kritizálásának lehetőségét. A gróf 1912-ben másfél órás előadást tartott Arany Jánosról, s közben azt találta mondani, hogy ő vigasztalást és bátorítást talál Arany versei között. Ignotus, aki Aranyt az egyik leglevertebb és legszomorúbb költőnek tartja, úgy gondolja, Tisza csupán azon politikai indulattól vezérelve beszélt e témáról, mellyel igaz konzervatívként határozottan szeretné mindenki számára megmutatni, a valódi költészet a múltban található, a jelen írói, költői álművészek csupán. Ezért merészkedik Tisza olyan területre, mely szemmel láthatóan idegen számára, hiszen „nincs szívbéli köze sem a költészethez, sem Arany Jánoshoz”³⁵

A véderő-javaslat és a házzsabály-reform viharos vitája és botrányos elfogadása,³⁶ Kovács Gyula kisgazda képviselő Tisza István ellen sikertelenül megkísérelt merénylete³⁷ Ignotust is megrázta, és határozottabb Tisza-értékelésre ösztökölte. *A Tisza István Daimonionja*³⁸ című cikkben azon gúnyos meggyőződésének ad hangot, mely szerint Tisza makacs küldetéstudata, befelé, csak magát figyelő lény arra utal, hogy a grófot egy démon szállhatta meg, mely gonosz parancsokkal vezérli őt. Ezért lát rémeket Tisza a nemzet jövőjében, ezért

³³ Ignotus: „A drágasági nyakleves”, *Nyugat*, 1910. évf. 22. sz.

³⁴ Ignotus: „Húszezer korona”, *Nyugat*, 1911. évf. 4. sz.

³⁵ Ignotus: „Az úr az irodalomban”, *Nyugat*, 1912. évf. 4. sz.

³⁶ Gratz Gusztáv: *A dualizmus kora II.*, i. k., 254. o.

³⁷ Pesti Sándor: *A újkori magyar parlament*, Osiris Kiadó, Budapest 2002, 143. o.

³⁸ Ignotus: „A Tisza István Daimonionja”, *Nyugat*, 1912. évf. 12. sz.

vonultat rendőröket (képviselőházi őrség³⁹) a parlamentbe az obstrukció letörésére, „erőszaktól félti a nemzetet s ennek akar elébe vágni: erőszakkal”⁴⁰ A rendteremtés kényszere uralkodik Tiszán, aki ennek ellenére Ignotus szerint: „magyar, jó magyar, a legjobb magyar – mindent el lehet tőle vitatni, csak ezt nem. Golyó elé, akasztófa alá ugyanazon fanatizmussal állna hazájáért, mint síp és trombita elé azért, amit hazája érdekének ítél.”⁴¹

A választójogi reformfolyamat egyik legkonzervatívabb ellenzője Tisza István volt – 1913-ban, amikor már igen nehezen volt tartható a változatlanság, és ez komoly feszültségben, parlamenti és utcai atrocitásokban is megmutatkozott, Ignotus az önmagát és országát fálnak vezető mozdony öngyilkos fanatizmusával vádolja Tiszát: „Magyarország ma remegő várakozással néz fel Bécsbe, hogy a szocialisták nem rendeznek-e ott obstrukciót vagy egyéb felfordulást, hogy a császár elkeresse Tisza Istvánt. Vajon Tisza István tudja-e, hogy őt Magyarországon csakis Bécs tartja? Hogy amely percben odafenn elejtenék: harminc embere nem maradna a táborból, mellyel most egy országot igaz le? [...] S ez két hónapon belül úgysis elkövetkezik, s Tisza István úgysis elbukik: a fálnak menő lokomotív törvényénél fogva. Érdemes ezért egy országot tönkretenni?”⁴²

Ennek ellenére az egész ország, beleértve az ellenzékét is, „szerelmes” Tiszába, aki oly régi divatú, hogy még mindig nagybátyja, gróf Tisza Lajos konzervatív nadrágjában jár. E „nadrágos” politikának pedig nincs ellenzéke Magyarországon, „ezért ura az országnak Tisza István, s ezért marad is ura”,⁴³ írja Ignotus 1913. április elsején. Sorai beigazolódnak, amikor június 10-én megalakul a Tisza-kormány. E tényről és magyarázatáról Ignotus idézi Andrassy Gyulát: „Tisza kinevezését, [...] kizárólag annak a ténynek lehet betudni, hogy mérvadó helyen el tudták hitetni, hogy az ellenzék csak rombolni képes, s hogy az ellenzék nemcsak képtelen a kormány átvételére, de hogy mivel nem egységes, s mindig akad olyan a vezérek közt, aki a másikat túlllicitálja, megegyezni a maga egészében nem is képes, és még ha meg is egyeznék, az egyezséget betartani nem tudja, mert nincs következetes vezetés alatt, mert hiányzik nála a fegyelem. Tiszát és a mai erőszakot csak az tartja fenn és lenn egyaránt, hogy sikerült elhitetni, hogy az anarchiának és felfordulásnak oka az ellenzék anarchikus volta, nem pedig az erőszak, a jogtalanság és a korrupzív eszközök használata.”⁴⁴

A következmény Ignotus szerint tragikus: „Tisza István most már nemcsak

³⁹ Boros Zsuzsanna – Szabó Dániel: *Parlamentarizmus Magyarországon (1867-1944)*, Korona Kiadó, Budapest 1999, 90. o.

⁴⁰ Ignotus: „A Tisza István Daimonionja”, *Nyugat*, 1912. évf. 12. sz.

⁴¹ Ignotus: „A Tisza István Daimonionja”, uo.

⁴² Ignotus: „A politika mögül. A fálnak menő lokomotív”, *Nyugat*, 1913. évf. 3. sz.

⁴³ Ignotus: „A politika mögül”, *Nyugat*, 1913. évf. 7. sz.

⁴⁴ Ignotus: „Tisza miniszterelnök”, *Nyugat*, 1913. évf. 12. sz.

de facto, de hivatalánál fogva is diktátora Magyarországnak”⁴⁵ Ez pedig fél éven belül cenzúrához, a gyülekezési és egyesülési jog korlátozásához, az esküdszék eltörléséhez, tehát a demokratikus bástyák lassú, de biztos lebontásához vezethet. Az azonban elgondolkodtató, vallja a szerző, hogy Tisza diktatúrája nemhogy forradalmat, de számottevő ellenállást sem váltott ki Magyarországon. A tanulság egyértelmű: „Minden országnak olyan kormányzata van, amelyet megérdemel, ami neki való, amelyet a szíve titkában tulajdonképpen óhajt.”⁴⁶ Ezt követően Ignótus nyíltan hangoztatja, hogy Tisza egy sajátosan magyar államcsínnyel jutott hatalomra,⁴⁷ és ezt a hárszabályok módosítását követően az ellenzék gyengesége miatt meg is tudja őrizni. Ő, magyar Napóleonként, „nem teszi meg azt a szívességet az ellenzéknek, hogy úgy érezze magát, mintha ő törvénytelenül uralkodnék”⁴⁸

Három évvel később azonban már az ország is várja Tisza bukását. Erről Ignótus is hosszadalmas cikket ír,⁴⁹ tételesen felsorolva azon lehetőségeket, melyek megragadásával leválthatóvá válna a miniszterelnök. Addig azonban, amíg az ellenzéki politika tematikáját Tisza diktálja, nincs esély a változásra. A recept egyszerű: „Az ellenzéknek Magyarországon is megvan minden olyan esélye, mint más alkotmányos és parlamenti alkotmányú államokban. Csak éppen igazán elleneznie kell a többség politikáját – csak éppen igazán ellenkezőjét kell akarnia annak, amit a többség csinál.”⁵⁰

Tisza István 1917. május 23-án mond le, az uralkodó felszólításának engedelmeskedve. Ezt a napot Ignótus történelmi pillanatnak érzi, hasonló címmel⁵¹ ír cikket Tisza bukásáról. Értékeli miniszterelnöki munkáját, összességében jelentékeny, de fatális politikusnak jellemzi. A cikk ezt követően már sokkal inkább a jövőbe néz, bátor, nagytervű és demokratizálódó politikát kér a még ismeretlen utódtól. Tisza azonban Ignótus reményeivel ellentétben nem tűnik el a politikai süllyesztőben, pár hónap elteltével újra teljes erejével befolyásolja a magyar közéletet és a Wekerle-kormány tevékenységét. Ignótus ezt sem hagyja szó nélkül, minden eddiginél kategorikusabban minősíti a gróft: „Tisza István, mindent összevéve, veszedelme ennek az országnak – de kivált azért, mert politikáját sok tehetséggel s teljes férfiassággal csinálja. Ez a politika híján van a nagy gondolatnak s az új tájékozódásnak – hiszen ha ez is meg volna benne, akkor mindegy volna, hogy konzervatív-e vagy radikális [...] Tisza István nem lángelme, s nincs megérzése és elfogulatlansága – régmúlt viszonyokból szürt

⁴⁵ Ignótus: „Tisza miniszterelnök”, uo.

⁴⁶ Ignótus: „Tisza miniszterelnök”, uo.

⁴⁷ Ignótus: „A politika mögül”, *Nyugat*, 1914. évf. 13. sz.

⁴⁸ Ignótus: „A politika mögül”, uo.

⁴⁹ Ignótus: „A politika mögül. Ellenzék”, *Nyugat*, 1917. évf. 2. sz.

⁵⁰ Ignótus: „A politika mögül. Ellenzék”, uo.

⁵¹ Ignótus: „A politika mögül. Történelmi pillanatok”, *Nyugat*, 1917. évf. 11. sz.

rendszerbe egy közhelyes politikát, s ezt követi fanatizmussal. Ez baj – s annál nagyobb baj, mert önfeláldozóan követi. Tisza István – politikai értelemben értem a szót – korlátoltan kicsinyes. De magához nem kevésbé, mint másokhoz.”⁵²

Ignotus a fenti, szélsőségesen negatív jellemzés ellenére is párhuzamot von Tisza és Andrássy között: a már idézett *Alkalmosok és alkalmatlanok*⁵³ című cikkben csak kettejüket tartja alkalmasnak az államférfíui létre, és ezzel egyidejűleg alkalmatlannak egy megalkuvó, következetlen miniszterelnöki pozícióra. Ezért, 1918 végéhez közeledve, Fenyő Miksával együtt⁵⁴ abban látják a válságból való kilábalás egyetlen lehetőségét, hogy az Apponyi, Andrássy és Tisza által vezetett pártok fuzionálnak, és együtt vezetik ki az országot a már-már reménytelen helyzetből.

Ignotus nem az egyedüli volt, aki Tisza István gróffal kapcsolatosan ambivalens érzelmeket táplált. Már a magyarokkal szemben különben is ellenséges indulattal érző⁵⁵ Ferenc Ferdinánd trónörökös is őt tartotta a legveszedelmesebb ellenfelének, audiencián egy alkalommal sem volt hajlandó őt fogadni.⁵⁶ Az Antant propagandája Tisza Istvánt a háború során mindvégig a háború okozójaként és leghívebb támogatójaként ábrázolta, s végül a Monarchia közvéleménye is átvette e vélekedést. Ez okozta Tisza gróf halálát is: 1918. októberében két alkalommal kíséreltek meg ellene merényletet, másodszor, október 31-én már sikerrel. Budapesten, Hermina úti villájában törtek rá, és lőtték le.

*

Apponyi, Tisza és Andrássy gyökeresen eltérő személyiségük ellenére mégis szorosan összekapcsolhatók. Történelmi államférfiak voltak, a kor azonban, amiben alkotniuk kellett volna, nem engedte, hogy sikerre vigyék országukat. Szekfü Gyula szerint politikai bölcsességük „elvesztette az ősi mértéktartást, az egyik nádszálként hajlongott a katasztrófa előszelében, a másik kemény derékkal megmerevedett és minden új utat, új gondolatot elutasított, a harmadik pedig csak az utolsó pillanatban jutott hatalomhoz, mikor már itt volt a katasztrófa.”⁵⁷ Mindhárman egy-egy eszmével azonosultak, őszintén szenvedtek, ha ezt az eszmét bármely ponton vereség sújtotta, de komoly elégtételként, harcuk igazolásaként

⁵² Ignotus: „A politika mögül. Ad vocem Tisza”, *Nyugat*, 1917. évf. 19. sz.

⁵³ Ignotus: „A politika mögül. Alkalmosok és alkalmatlanok”, i. k.

⁵⁴ Ignotus: „A politika mögül. Reakció és radikalizmus”, *Nyugat*, 1918. évf. 17. sz.

⁵⁵ Gratz Gusztáv: *A dualizmus kora II.*, i. k., 203. o.

⁵⁶ Bertényi Iván, ifj.: „Tisza István és az I. világháború”, in Romsics Ignác (szerk.): *Mitoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*, Osiris Kiadó, Budapest 2002, 33. o.

⁵⁷ Szekfü Gyula: „A magyar jellem történetünkben”, in Szekfü Gyula (szerk.): *Mi a magyar?*, Magyar Szemle Társaság, Budapest 1939, 553. o.

élték meg ideájuk minden sikerét.⁵⁸

A politikai publicisztika sajátos műfaj. Művelőjének nincs állandó társadalmi besorolása, osztoznia kell a demagóg politikus, az ügyvéd és a művész sorsában egyaránt. Egyfajta pária ő, akit minden korban kasztja morálisan legalacsonyabb szinten álló és viselkedő képviselője után ítélik meg. Sokszor utasításra dolgozik, azonnal termelnie, hatnia kell, pedig ő alkotni szeretne. Tudomány, vagy művészet-e az újságíró hivatása? Nehéz eldönteni, az ellenben bizonyos, hogy bármit is vet papírra, azt nagy felelősséggel kell tennie. A felelőtlen újságíró cselekedeteinek szörnyű következményei lehetnek⁵⁹ – ezt akár Ignotus is mondhatta volna, ám e gondolat egy még nevesebb kortársától, Max Webertől származik.

A politikai publicisztikán belül különösen kényes és sikamlós terület a kortárs politikusok értékelése és jellemábrázolása. Ignotus nem törekedett e tekintetben teljes objektivitásra: minden írásában erősen manifesztálódott saját személyisége, szenvedélyes véleménye. Ez a szubjektum azonban nagymértékben elősegítette, hogy a fenti sorokban citált művei ne csak korának száraz tényeit, történéseit, hanem sajátos, sokszor varázslatosan izgalmas miliójét is bemutassa akár kortárs, akár száz évvel fiatalabb olvasójának.

---

⁵⁸ Gratz Gusztáv: *A dualizmus kora II.*, i. k., 123. o.

⁵⁹ Ld. Weber, Max: *A tudomány és a politika mint hivatás*, Kossuth Kiadó, Budapest 2004, 91-92. o.